

Kazimierz Lubowicki

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Polska
lubowicki@omi.opoka.org.pl
ORCID: 0000-0001-8870-0252

Współczesne uwarunkowania postęgi wobec małżeństwa i rodziny

Contemporary Pastoral Considerations Towards Marriage and Family

ABSTRACT: Since the convocation of the third extraordinary synod, the reflection on the pastoral service of marriage and the family has been dominated by the issue of the Eucharistic Communion for the divorced people who have remarried. It has been going on for over six years. Although this is a very serious doctrinal issue, it cannot overshadow other important problems and challenges related to the new pastoral situations. There is a need to overcome this deadlock. All the more so that the discussions are fuelled rather by journalists or certain circles trying to impose their own narrative on priests. Meanwhile, the objectification of God and human being deepened, and consequently followed the depersonalization of the relationship with God and the relationship in the body, and the desacralisation of the institution of marriage. Negative ideas have their negative consequences against which one must save the family with “the Church’s powers”, that is shaping family life in the perspective of faith, and thus in the sacramental and Eucharistic key. At the same time it is necessary to explore the theological truth about relationships in the body and explain the meaning of the sacramental life in marriage. The apostolate of lay people, understood not as aid for the clergy but as a proper marriage and family commitment to the service of the Gospel, is an irreplaceable factor here.

KEYWORDS: synod, family, marriage, body, sacramentality, evangelization, pastoral care

ABSTRAKT: Od czasu zwołania III synodu nadzwyczajnego refleksję nad posługą wobec małżeństwa i rodziny zdominowało zagadnienie Komunii eucharystycznej dla rozwiedzionych, którzy zawarli ponowne związki cywilne. Trwa to już ponad sześć lat. Chociaż to bardzo poważna kwestia doktrynalna, to jednak nie może ona przysłonić innych istotnych problemów i wyzwań związanych z nowymi sytuacjami duszpasterskimi. Trzeba przezwyciężyć ten impas. Tym bardziej że dyskusje są podsycane raczej przez dziennikarzy czy pewne środowiska, usiłujące narzucić duszpasterzom własną narrację. Tymczasem postąpiło urzeczowienie Boga i człowieka, a w konsekwencji depersonalizacja relacji z Bogiem i relacji w ciele oraz desakralizacja instytucji małżeństwa.

Negatywne idee mają swoje negatywne konsekwencje, przed którymi trzeba ratować rodzinę „mocami Kościoła”, czyli kształtując życie rodzinne w perspektywie wiary, a zatem w kluczu sakramentalnym i eucharystycznym. Równocześnie trzeba zgłębiać prawdę teologiczną o relacjach w ciele oraz tłumaczyć sens życia sakramentalnego w małżeństwie. Apostolstwo świeckich rozumiane nie jako pomoc duchownym, ale jako właściwe małżeństwu i rodzinie zaangażowanie się w służbę Ewangelii ma tutaj niezastąpioną rolę do spełnienia.

SŁOWA KLUCZOWE: synod, rodzina, małżeństwo, ciało, sakramentalność, ewangelizacja, duszpasterstwo

Ewangelia jest ciągle ta sama. Dogłębne przemiany zaszły jednak w świadomości i życiu codziennym rodzin, którym trzeba ją zanieść. Nastąpił zdecydowany wzrost liczby rodzin patchworkowych. W dużej mierze zmienił się styl codziennego życia i pracy. Dorośli, młodzież i dzieci mają inną wizję świata i celów życiowych, inne priorytety i inne podejście do wiary. Zarówno w przestrzeni publicznej, jak i w ludzkiej świadomości postąpiło urzeczowienie Boga i człowieka, a w konsekwencji depersonalizacja relacji z Bogiem i relacji w ciele oraz desakralizacja instytucji małżeństwa. Negatywne idee mają swoje negatywne konsekwencje, przed którymi trzeba ratować rodzinę. Ratować „mocami Kościoła”, czyli pomagając jej, stać się uczestnikiem zbawienia.

Może pierwszy raz tak jednoznacznie wyraził tę świadomość dokument Papieskiej Rady ds. Rodziny z 2006 roku, podkreślając, że

Bóg powierzył Kościołowi misję zbawienia i postać Apostołów na cały świat. Kościół jest katolicki. Jego magisterium – tak samo jak Ewangelia – jest dla wszystkich ludzi. (...) Prawda o rodzinie i o odpowiedzialnej prokreacji musi być ukazywana wszystkim. Ten obowiązek wchodzi w zakres postugi Piotra w służbie człowieczeństwu człowieka¹.

Nie ma podstaw, aby zaprzeczać głębokiemu przekonaniu św. Pawła VI, który w ONZ oświadczył, że Kościół jest „znawcą tego, co ludzkie”², a w przemówieniu na zakończenie Soboru Watykańskiego II prosił współczesnych humanistów,

¹ Papieska Rada ds. Rodziny, *Rodzina a ludzka prokreacja*, Warszawa 2008, 2.

² Paweł VI, *Discours à l'Organisation des Nations Unies à l'occasion du 20ème anniversaire de l'organisation*, 4 X 1965. Zob.: tenże, *Populorum progressio*, 13; Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis*, 7 i 41; tenże, *Veritatis splendor*, 3; Kongregacja Nauki Wiary, *List o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie*, 1; Papieska Rada ds. Rodziny, *Rodzina a ludzka prokreacja*, dz. cyt., 6.

by uznali, że Kościół „jest *promotorem tego, co ludzkie*”³. Nie chodzi zatem o obronę doktryny, lecz o obronę małżeństwa i rodziny.

Depersonalizacja relacji z Bogiem

Już 13 maja 2006 roku dokument Papieskiej Rady ds. Rodziny stwierdzał z całą kategorię, iż „nigdy w historii” rodzina „nie była tak zagrożona, jak w dzisiejszej kulturze”, oraz diagnozował, że chociaż „różne są tego przyczyny, jednak «przymienie» Boga, stwórcy człowieka, stoi u podstaw obecnego głębokiego kryzysu pełnej prawdy o człowieku, o prokreacji ludzkiej i o rodzinie”⁴. To „przymienie” Boga stwórcy i uzurpacja Jego praw wiążą się z brakiem żywej wiary oraz podejściem do sakramentów jak do należytnej usługi, a w konsekwencji do braku życia eucharystycznego i depersonifikacji Komunii eucharystycznej. To wszystko rodzi poważne wątpliwości teologiczne i duszpasterskie.

Brak żywej wiary

Pierwszym i podstawowym źródłem problemów na każdym etapie życia małżeńskiego jest brak żywej wiary, jak dobitnie podkreślił ostatnio papież Benedykt XVI⁵. Magisterium Kościoła od dawna o tym przypomina⁶. W konsekwencji dokument Papieskiej Rady ds. Rodziny pt. *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, nawiązując do FC 66 i 68, stwierdza, że czas przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa, rozumiany jako czas przygotowania do życia małżeńskiego, powinien być „drogą w wierze, analogiczną do katechumenatu”⁷.

³ Paweł VI, *Przemówienie podczas ostatniej sesji publicznej Soboru Watykańskiego II*, 7 XII 1965: *Il valore religioso del Concilio*, 8.

⁴ Papieska Rada ds. Rodziny, *Rodzina a ludzka prokreacja*, dz. cyt., 2.

⁵ Zob.: Benedykt XVI, *List o przyczynach kryzysu Kościoła*, Kraków 2019, s. 31–46; tenże, *Nelle reazioni al mio testo Dio non appare affatto*, <https://www.tempi.it/benedetto-xvi-nelle-reazioni-al-mio-testo-dio-non-appare-affatto/> [dostęp: 27.08.2019].

⁶ Zob. Papieska Rada ds. Rodziny, *Rodzina a ludzka prokreacja*, dz. cyt., 2.

⁷ Papieska Rada ds. Rodziny, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, 3: „Waga tego przygotowania domaga się procesu ewangelizacji, który będzie dojrzywaniem w wierze i pogłębieniem wiary. Jeśli wiara jest ograniczona i jakby nieistniejąca (zob. FC, 68), to koniecznie trzeba ją ożywić i nie można wykluczać wymagającego i cierpliwego pouczenia, które wzbudzi i podsyca żar prawdziwej wiary. Przede wszystkim tam, gdzie środowisko spoganiało, szczególnie wskazana jest droga w wierze analogiczna

Jak widać, w perspektywie realizmu teologicznego szansą na rozwój i trwałość więzi małżeńskich jest doprowadzenie narzeczonych do wiary.

Brak zrozumienia istoty sakramentu

To oznacza również, że trzeba ukazać narzeczonym wzniosłą prawdę o sakramentalności małżeństwa⁸ oraz nauczyć ich być sakramentem w każdym momencie ich życia⁹. Trzeba przekroczyć protestancką wizję, że małżeństwo to, owszem, dobra i piękna rzeczywistość, która jednak podlega jedynie prawom świeckim i której Bóg nie wezwał, aby była sakramentem Bożych misteriiów. Zgodnie z sakramentologią katolicką trzeba ukazywać małżeństwo jako drogę życia dla Boga i w zjednoczeniu z Bogiem¹⁰.

Konstytucja *Gaudium et spes* naucza przecież, że Jezus Chrystus „pozostaje z [małżonkami przez całe ich życie], aby tak, jak On umiłował Kościół i wydał zań siebie samego, również małżonkowie przez wzajemne oddanie się sobie miłowali się wzajemnie w trwałej wierności”. Podkreśla przy tym istotną prawdę teologiczną, że

prawdziwa miłość małżeńska włącza się w miłość Bożą i kierowana jest oraz doznaje wzbogacenia przez odkupieńczą moc Chrystusa i zbawczą działalność Kościoła, aby skutecznie prowadzić małżonków do Boga oraz wspierać ich i otuchy im dodawać we wzniosłym zadaniu ojca i matki. Dlatego osobny sakrament umacnia i jakby konsekruje małżonków chrześcijańskich do obowiązków i godności ich stanu (GS 48).

Małżonkowie „w swym życiu małżeńskim i rodzinnym mogą przeżywać miłość samego Boga do ludzi i miłość Pana Jezusa do Kościoła – Jego oblubienicy” (FC 56).

do k a t e c h u m e n a t u (zob. FC 66) oraz przedstawienie podstawowych prawd chrześcijańskich, które pomogłyby kandydatom zdobyć bądź pogłębić dojrzałość swojej wiary. Należy sobie życzyć, aby ten szczególny czas przygotowania do małżeństwa przemienił się – pod znakiem nadziei – w nową ewangelizację przyszłych rodzin”.

⁸ „Przymierze małżeńskie, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury na dobro małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczonymi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu” (KPK, kan. 1055, § 1; KKK, 1601).

⁹ Zob.: D. Pinton, *Il sacramento del Matrimonio. Patto d'amore verso la Santità*, Bogoglie 2010.

¹⁰ Zob.: W. Kasper, *Il matrimonio cristiano*, Brescia 2014, s. 42–43.

Brak życia eucharystycznego

Wielu spośród zgłaszających się na katechezy przedmałżeńskie nie uczestniczy regularnie w Eucharystii. Podczas Mszy ślubnej zdarza się często, że do komunii przystępują jedynie nowożeńcy i nieliczni goście. Dzieje się tak nie dlatego, że nie mogą, ale dlatego, że nie przywiązują wagi do życia Eucharystią. W trosce duszpasterskiej o życie eucharystyczne małżonków, rzeczywistym i o wiele pilniejszym problem jest nie tyle Komunia eucharystyczna dla rozwiedzionych, którzy zawarli nowe związki cywilne, ale doprowadzenie do tego, aby ci, którzy mogą, przystępowali do Komunii, odkrywszy jej potrzebę i znaczenie¹¹.

Szansą dla rozpoczynających życie małżeńskie będzie zatem nasza troska o pogłębienie w nich kultu Najświętszej Eucharystii poprzez wprowadzenie ich w „dynamikę wiary, która – jak przypomnieli papież Franciszek – jest relacją: relacją między osobą ludzką a Osobą Jezusa”¹², oraz uświadomienie im, że

Eucharystia nie jest modlitwą prywatną ani pięknym doświadczeniem duchowym (...). Eucharystia to sam Jezus, który daje się nam całkowicie. Karmienie się Nim i mieszkanie w Nim dzięki Komunii eucharystycznej, jeśli czynimy to z wiarą, przemienia nasze życie w dar dla Boga i dla braci. Karmienie się tym *Chlebem Życia* oznacza wejście w jedność z sercem Chrystusa, przyswojenie sobie Jego wyborów, Jego myśli, Jego postaw¹³.

Depersonalizacja Komunii eucharystycznej

Tymczasem dyskutując o Komunii dla żyjących w powtórnych związkach, Osobę Jezusa Chrystusa traktujemy jak przedmiot. Przypomina to dyskusje wokół *Humanae vitae*. Tzw. Komisja Pawła VI zamiast o głębokiej relacji międzyosobowej mówiła o prawach, trudnościach, odczuciach, o uwarunkowaniach społecznych i kulturalnych, o wczuciu się w sytuację ludzi i o miłosierdziu. Analogicznie jak dzisiaj. Tylko proporcje nieporozumienia dramatycznie wzrosły. Wtedy banalizowano *komunię* małżeńską – dzisiaj banalizuje się *Komunię* eucharystyczną. Wtedy banalizowano ciało ludzkie, jakby można było wchodzić z nim w relacje niby z rzeczą. Dzisiaj Ciało Chrystusa traktuje się jak rzecz.

¹¹ Zob.: F. Sebastiani, *Prefazione*, [w:] G.L. Müller, *La speranza della famiglia*, Milano 2014, s. 4.

¹² Franciszek, *Znaczenie „Chleba życia”*, Anioł Pański 9 VIII 2015, „L'Osservatore Romano” (dalej: ORp) 9 (2015), s. 35.

¹³ Franciszek, *Gdzie zaczyna się nieba*, Anioł Pański 16 VIII 2015, ORp 9 (2015), s. 37.

Wówczas kard. Karol Wojtyła przechylił szalę w dyskusji, uświadamiając, że komunię małżeńską i dar ciała można zrozumieć jedynie w perspektywie osobowych relacji. Uświadamiając, że daru ciała nie można banalizować, redukując jego sens do zaspakajania potrzeb. Żeby bowiem miało sens obdarzanie ciałem, musi ono wypływać z głębokiej i prawdziwej relacji osób, obejmującej całe ich życie, i do pogłębienia takiej relacji prowadzić.

Także dzisiaj nie można dopuścić, aby Ciało Pańskie było w Kościele traktowane przedmiotowo. Komunia eucharystyczna, żeby miała sens, musi wypływać z głębokiej i prawdziwej relacji z Bogiem, obejmującej całe życie. Przystępować do Komunii nie znaczy przecież tylko spożywać konsekrowaną hostię, ale też żyć w prawdziwym zjednoczeniu z Jezusem Chrystusem¹⁴.

Niestety, przytaczane w *Instrumentum laboris* 2014 głosy nie mówią o pragnieniu zjednoczenia z Chrystusem, a tylko o problemie dostępności świadczania (nr 93) oraz o poczuciu wykluczenia i zepchnięcia na margines (nr 95)¹⁵.

Wątpliwości teologiczne

Depersonalizacja Komunii eucharystycznej, czego wyrazem jest chociażby mówienie, że „odmawia się Hostii rozwiedzionym w ponownych związkach cywilnych”, i argumenty wysuwane za ich dopuszczeniem to bardzo poważny problem. Emerytowany przewodniczący Papieskiej Rady ds. Rodziny,

¹⁴ Zob.: KKK 1385: „Aby odpowiedzieć na to zaproszenie, musimy przygotować się do tej wielkiej i świętej chwili. Św. Paweł wzywa nas do rachunku sumienia: *Kto spożywa chleb lub pije kielich Pański niegodnie, winny będzie Ciała i Krwi Pańskiej. Niech przeto człowiek baczny na siebie samego, spożywając ten chleb i pijąc z tego kielicha. Kto bowiem spożywa i pije, nie zważając na Ciało Pańskie, wyrok sobie spożywa i pije (1 Kor 11,27-29)*. Jeśli ktoś ma świadomość grzechu ciężkiego, przed przyjęciem Komunii powinien przystąpić do sakramentu pojednania”.

¹⁵ Sinodo del Vescovi. III Assemblea Generale Straordinaria, *Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione. Instrumentum Laboris*, Milano 2014 (dalej: *Instrumentum Laboris 2014*), 93: „W różnych krajach, nie tylko europejskich, to indywidualne rozwiązanie wielu osobom nie wystarcza, gdyż oczekują oni publicznego dopuszczenia do sakramentów ze strony Kościoła. Problemem jest nie tyle to, że nie mogą otrzymywać Komunii, ale fakt, iż Kościół publicznie ich do niej nie dopuszcza; wydaje się zatem, że ci wierni po prostu nie chcą być traktowani jako żyjący w sytuacji nieregularnej”. Tamże, 95: „W licznych przypadkach spotyka się z wyrażonym żądaniem, aby móc otrzymywać sakramenty Eucharystii i Pokuty (...). Żądanie staje się bardziej zdecydowane przede wszystkim przy okazji przystępowania do sakramentów przez dzieci. Niekiedy pragnie się dopuszczenia do Komunii, jakby [po to], aby zostać *uznanymi* przez Kościół, i wyeliminować poczucie wykluczenia i zmarginalizowania”.

kard. Ennio Antonelli, zaniepokojony rozwojem synodalnej dyskusji w tym kierunku, opublikował następujące racje do rozważenia:

- podważa się Magisterium Papieża. Jan Paweł II i Benedykt XVI wiele razy zdecydowanie wykluczali taką możliwość;
- to prawda, że Komunia eucharystyczna jest „konieczna” do zbawienia. Jednak Kościół też jest „konieczny”, a to nie znaczy, że zbawią się tylko ci, co należą w sposób widzialny do Kościoła;
- to prawda, że wszyscy jesteśmy „niegodni” przystępowania do Komunii. Istnieje jednak niegodność i niegodność. Pismo Święte mówi wyraźnie: „Kto spożywa niegodnie, (...) wyrok na siebie spożywa i pije” (1 Kor 11,27,19);
- dopuszczenie do Komunii to nie tylko kwestia świętości osobistej. Chrześcijanin niekatolik bądź wierzący z innej religii, nieochrzczony, może być duchowo bardziej zjednoczony z Bogiem niż jakiś praktykujący katolik, a też nie dopuścimy go do Komunii eucharystycznej;
- Komunia eucharystyczna to szczyt komunii duchowej i widzialnej. Tymczasem rozwiedzeni w powtórnych związkach w sposób widzialny – obiektywnie i publicznie – żyją w sprzeczności z Ewangelią i z doktryną Kościoła;
- nie można domagając się Komunii eucharystycznej, argumentować, że „są elementy dobra” w powtórnych związkach. Owszem, ale zło zawsze jest zmieszane z dobrem. Szanując prawdę, nie można takich związków przedstawiać jako „niedoskonałych wartości”, gdyż w rzeczywistości zachodzi w nich poważny nieporządek: „Nie łudźcie się: ani żyjący niemoralnie (rozpustnicy), ani cudzołóżnicy, ani rozwiązli, ani mężczyźni współżyjący ze sobą (...) nie odziedziczą Królestwa Bożego” (1 Kor 6,9-10);
- prawo stopniowości odnosi się do odpowiedzialności subiektywnej; nie może być zamienione w stopniowalność prawa;
- nie można oddzielać miłosierdzia od nawrócenia. Postulowane w dyskusjach związanych z synodem o rodzinie miłosierdzie byłoby jedynym takim przypadkiem w dziejach zbawienia¹⁶.

Depersonalizacja relacji w ciele

Współżycie przedmałżeńskie i wspólne zamieszkanie są dosyć powszechne i dokonują rozległego spustoszenia w poszczególnych osobach oraz wywierają wyjątkowo negatywny wpływ na podejście do współżycia i kształtowanie relacji, gdyż niszczą ich głębię, banalizując dar ciała. Odrzuca się więź między

¹⁶ E. Antonelli, *Crisi del Matrimonio & Eucaristia*, Milano 2015, s. 27–33.

intymnością małżeńską a wyłącznością. Najpierw pojawiają się pieszczoty jako rodzaj zabawy bez zobowiązań, którą uważa się za naturalną i oczywistą. Następnie współżycie traktowane jak „potrzeba”, którą można i należy zaspokajać. W konsekwencji nie ma ono szansy spełniać swej roli „tworzywa” powierzonego przez Boga do budowania jedności małżeńskiej.

Depersonalizacja ciała ludzkiego

Depersonalizacja ciała ludzkiego – i w ogóle relacji właściwych małżonkom – jest źródłem poważnych problemów na każdym etapie życia w małżeństwie i rodzinie. Trzeba realistycznie uznać, iż młodzi podejmują współżycie przedmałżeńskie oraz zamieszkują wspólnie, nie zawierając sakramentu małżeństwa często dlatego, że nikt nie zachwyił ich ewangelią ciała, miłości i życia. „Jak mogli usłyszeć, jeżeli nikt im nie głosił” (Rz 10,14).

Rodzice często nie byli zdolni tego uczynić, gdyż – mówiąc słowami *Gaudium et spes* – w wielu rodzinach „miłość małżeńska bardzo często doznaje sprofanowania przez egoizm, hedonizm i niedozwolone zabiegi przeciw poczęciu” (GS 47).

Niestety, również Kościół nie zawsze jest świadkiem świętości ciała i miłości ludzkiej. Głoszone przez nas idee mają konsekwencje w codziennym życiu. W imię czego młodzi mają wiązać współżycie płciowe z małżeństwem, jeżeli w dyskusjach wokół synodu słyszą, że chociaż ich rodzona matka/rodzony ojciec zawarł sakrament małżeństwa, a teraz zamieszkali razem i współżyją z kimś innym, mimo to hierarchowie „walczą” dla nich o prawo przystępowania do Komunii Świętej? Jeżeli słyszą, że wprawdzie sytuacja jest „obiektywnie zła”, jednak należy przyjmować z życzliwością tych, którzy zniszczyli im życie?

Konieczność teologii ciała

Realną szansą dla tych młodych jest doprowadzenie ich do interioryzacji teologii ciała¹⁷. Nie wystarczy moralizować ani przeprowadzić rozeznania socjologicznego – trzeba ewangelizować.

¹⁷ Ruth Institute Defending the Family w zaleceniach do raportu autorstwa Paula Sullinsa, opublikowanych w czerwcu 2019 roku, poleca „zintensyfikować programy wychowawcze na temat autentycznego nauczania Kościoła o seksualności ludzkiej, w oparciu o teologię ciała św. Jana Pawła II, obejmując nimi wszystkie poziomy nauczania: seminaria duchowne,

Ta teologia istnieje. Amerykanie¹⁸, Francuzi¹⁹, Hiszpanie²⁰, Kanadyjczycy²¹, wybitni Niemcy²², Szwajcarzy²³, Włosi²⁴, a również my Polacy²⁵ jej źródło widzimy w katechezach środowych św. Jana Pawła II, wydanych pt. *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich*, oraz w przebogatym pod tym względem Magisterium jego pontyfikatu. Na wyjątkową uwagę zasługuje też dzieło Karola Wojtyły

---

uniwersytety, szkoły średnie i podstawowe oraz katechezę parafialną”. <http://www.ruth-institute.org/receding-waves-background> [dostęp: 26.08.2019].

¹⁸ Zob.: A. Dulles, *Blask wiary. Wizja teologiczna Jana Pawła II*, Kraków 2003.

¹⁹ Zob.: P. Barbarin, *L’Evangile du mariage. Inauguration de l’Année académique de l’Institut Jean-Paul II, Rome, 28 octobre 2014*, <https://fr.zenit.org/articles/l-evangile-du-mariage-par-le-card-barbarin/> [dostęp: 8.12.2014]; N. Echivard, *Femme qui-es-tu?*, Lyon 1987; E. de Muizon, *Un corps pour se donner. Aimer en vérité selon saint Jean-Paul II*, Tours 2018; I. Semen, *La sexualité selon Jean Paul II*, Paryż 2004 (tekst polski: *Seksualność według Jana Pawła II*, Poznań 2008); tenże, *La spiritualité conjugale selon Jean-Paul II*, Paryż 2010 (tekst polski: *Duchowość małżeńska według Jana Pawła II*, Poznań 2011).

²⁰ Zob.: A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny*, Kraków 2002; J. Granados, *Una sola carne in un solo spirito. Teologia del matrimonio*, Siena 2014; tenże, *Eucaristia e divorzio: cambia la dottrina?*, Siena 2015; J. Perez-Soba, *Sapere portare il vino migliore. Strade di pastorale familiare*, Siena 2014; tenże, *La pastorale familiare. Tra programmazioni pastorali e generazione di una vita*, Siena 2013; tenże, *Misericordia, verità pastorale*, Siena 2014.

²¹ Zob.: M. Ouellet, *Divine ressemblance. Le mariage et la famille dans la mission de l’Eglise*, Quebec 2006; tenże, *Mistero e Sacramento dell’Amore. Teologia del matrimonio e della famiglia per la nuova evangelizzazione*, Siena 2017.

²² G.L. Müller, *Nadzieja rodziny*, Kraków 2014; tenże, *Rodzina nadzieją Kościoła – Kościół nadzieją rodziny*, [w:] *Ewangelia małżeństwa i rodziny*, Toruń 2015, s. 13–25; tenże, *Chrystus jest zawsze nowoczesny*, Łomża 2018.

²³ Zob.: M.M. Schumacher, *Kobiety w Chrystusie. W stronę nowego feminizmu*, Warszawa 2008.

²⁴ Zob.: C. Caffarra, *Scritti su Etica, Famiglia e Vita*, Siena 2019; *Dizionario su sesso, amore e fecondità*, J. Noriega (red.), Siena 2019; L. Melina, *Mitować ludzką miłość. Dziedzictwo myśli Jana Pawła II o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 2010; tenże, *Wyzwania Amoris laetitia dla teologa moralisty*, „Teologia i Moralność” 13 (2018), nr 1(23); tenże, *La soggettività morale del corpo (VS 48)*, Siena 2012; tenże, *Quale pastorale familiare dopo Amoris laetitia*, Siena 2016; A. Scola, *Il mistero nuziale. 1. Uomo-Donna*, Mursia 1998; tenże, *Il mistero nuziale. 2. Matrimonio-Famiglia*, Mursia 2000; tenże, *Il mistero nuziale. Uomo-Donna. Matrimonio-Famiglia*, Venezia 2014.

²⁵ Zob.: P. Gałuszka, *Karol Wojtyła i Humanae vitae*, Warszawa 2018; S. Grygiel, *Il „principio” che è per sempre. L’incontro, l’amore, il sacramento del matrimonio*, Siena 2015; tenże, *Na ścieżkach prawdy. Rozmawiając z Janem Pawłem II*, Poznań 2013; tenże, *Od początku – na zawsze. Mijamy prawdę małżeństwa*, Poznań 2015; K. Lubowicki, *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2005; J. Merecki, *Persona e famiglia. L’eredità di San Giovanni Paolo II nel dibattito attuale*, Siena 2016; R. Skrzypczak, *Wiara i seks. Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie*, Kraków 2015; S. Stefanek, *We wszystkim Chrystus*, Łomża 2015.

pt. *Miłość i odpowiedzialność*. W najbardziej kompletnym zbiorze dokumentów o małżeństwie i rodzinie, jakim jest *Enchiridion Familiae*, nauczanie św. Jana Pawła II stanowi niemalże połowę wszystkich dokumentów, jakie na ten temat ukazały się na przestrzeni całej historii Kościoła²⁶.

Istotny wkład św. Jana Pawła II

Przemilczanie tego nauczania należy uczciwie uznać za próbę manipulacji, daleką od postawy rozeznawania. Podstawowe zasady rozeznawania duchowego zakładają wykorzystanie wszelkich możliwości, aby jak najobiektywniej podejść do zagadnienia, zatem podejmowanie decyzji w oparciu o różnorodne, a zarazem kompletne źródła informacji. Oznacza to nie tylko niewykluczanie żadnego źródła *a priori*, lecz wręcz troskę, aby uwzględnić źródła nieznane. Zasady rozeznawania duchowego domagają się również dogłębnego zapoznania się z istniejącymi źródłami. Ignorancja w procesie rozeznawania jest zawsze ciężko zawiniona. Wreszcie konieczna jest uczciwość intelektualna wobec źródeł, a więc gotowość zmiany swojej opinii pod ich wpływem.

Gdy zatem ostatnie synody o małżeństwie i rodzinie oraz związane z nimi dyskusje przedstawia się jako czas „rozeznawania” i podkreśla wyjątkową swobodę wypowiedzi na nich panującą – niezrozumiałe, niepokojące i sprzeczne z zasadami rozeznawania wydaje się praktyczne pominięcie nauczania św. Jana Pawła II i Benedykta XVI oraz wymaganie, aby „kierować się optyką duszpasterską, jaką Nadzwyczajny Synod zapoczątkował w oparciu o Sobór Watykański II i Magisterium Papieża Franciszka”²⁷.

²⁶ Zob.: A. Sarmiento, *Enchiridion Familiae*, Navarra 2004. Wersja elektroniczna: <http://www.enchiridionfamiliae.com/index.php> [dostęp: 10.05.2020].

²⁷ Zob.: *Pressebericht des Vorsitzenden der Deutschen Bischofskonferenz, Kardinal Reinhard Marx, anlässlich der Pressekonferenz zum Abschluss der Frühjahrs-Vollversammlung der Deutschen Bischofskonferenz in Hildesheim am 26. Februar 2015: 7. Bischofssynode in Rom im Oktober 2015*, s. 7–8. Zob. także: *Lineamenta 2015. Pytania służące recepcji i pogłębieniu „Relacji Synodu”*. Pytanie wstępne, odnoszące się do wszystkich sekcji *Relacji Synodu*. Część I: Słuchanie: kontekst i wyzwania dotyczące rodziny: „Odnowiona droga, wytyczona przez Synod nadzwyczajny, wpisana jest w szerszy kontekst kościelny, wskazany przez adhortację *Evangelii gaudium* papieża Franciszka, wychodząc od «peryferii egzystencjalnych» z duszpasterstwem nacechowanym «kulturą spotkania», zdolną do rozpoznania wolnego dzieła Pana, także poza naszymi zwyczajnymi schematami i do przyjęcia, bez zawstydzienia tego stanu «szpitala polowego», który jest bardzo korzystny dla głoszenia Bożego miłosierdzia. Tym wyzwaniom odpowiadają paragrafy pierwszej części «Relacji Synodu», gdzie przedstawiono aspekty tworzące konkretniejsze ramy odniesienia odnośnie do rzeczywistej

To pominięcie jest oczywiste. Odwołania do ich nauczania w *Instrumentum laboris 2015* na pozór są liczne. Gdy jednak bliżej się im przyjrzeć, okazują się pozorne. W rzeczywistości dokument ten nie korzysta, a nawet nie nawiązuje do jakichkolwiek elementów nauczania św. Jana Pawła II, św. Pawła VI ani Benedykta XVI.

Czułość jako wartość ewangelizacyjna

Oczywiście młodzi podejmują współżycie przedmałżeńskie i zamieszkują wspólnie również dlatego, że rozpaczliwie szukając bliskości emocjonalnej, pragną kogoś, kto zauważy w nich dobro, dla kogo będą wyjątkowi, bo nie doświadczyli tego ze strony swoich rodziców. Wielu z nich lęka się trwałych zobowiązań albo nie widzi ich sensu. Mają o to żal do rodziców, którzy często porzucili nie tylko współmałżonka, ale i własne dzieci.

Szansą, jaką możemy dać tym młodym, jest prawda o życiu małżeńskim ich rodziców. Prawda mówiona z miłością i szacunkiem, ale bez jej relatywizowania. Nauczanie Kościoła będzie w oczach dzieci z rozbitej i powtórnie zrekonstruowanej rodziny niewiarygodne, jeżeli będzie głosiło, że „nic się nie stało”. One bowiem bardzo mocno czują we własnym sercu i na własnej skórze, że się stało. Nawet ich rodzice często mówią: dziecko, nie idź naszą drogą.

Desakralizacja instytucji małżeństwa

Jeżeli relacja z Bogiem staje się nieosobowa, wyzuta z zażyłości i oparta przede wszystkim na wzajemnych świadczeniach, a równocześnie jeżeli depersonalizują się relacje w ciele, tak iż kierują nimi raczej zmysły i pożądanie, wówczas małżeństwo oscyluje w kierunku kontraktu zależnego całkowicie od człowieka. Łatwo wtedy o stwierdzenia, że jest rzeczywistością dobrą i wzniosłą, ale zupełnie świecką. Trudno przebić się świadomości, że

---

sytuacji rodzin, w których obrębie należy kontynuować refleksję. Zaproponowane poniżej pytania, z wyraźnym odniesieniem do aspektów pierwszej części *Relacji Synodu*, mają ułatwić należyty realizm w refleksji poszczególnych episkopatów, unikając formułowania przez nie odpowiedzi według schematów i perspektyw właściwych duszpasterstwu czysto stosującemu doktrynę, które nie respektowałyby wniosków nadzwyczajnego zgromadzenia Synodu i oddaliłyby ich refleksję od już wytyczonej drogi” (tłum. KAI).

główny przekaz Objawienia: „Bóg miłuje swój lud”, zostaje wypowiedziany również żywymi i konkretnymi słowami, poprzez które mężczyzna i kobieta wyrażają swoją miłość małżeńską. Wiąż ich miłości staje się obrazem i znakiem Przymierza łączącego Boga z Jego ludem (FC 12).

Grzech nie musi przestaniać prawdy

Wiele osób, będąc w powtórnych związkach, żyje wiarą, praktykuje, a nawet angażuje się w życie parafii, zgodnie z zalecaniami 84 numeru *Familiaris consortio*. Uczestniczą w niedzielnej Eucharystii, różnych nabożeństwach (Koronka do Miłosierdzia Bożego, nabożeństwo majowe, czerwcowe, różaniec w październiku) i pielgrzymkach, co rozwija ich poczucie przynależności do wspólnoty parafialnej. Dbają o religijne wychowanie dzieci. Szukają wsparcia w małych grupach (np. Odnowa w Duchu Świętym, Oaza, Ruch Rodzin Nazaretańskich, Żywy Różaniec, Wspólnota Krwi Chrystusa). Rozmawiają z kapłanami, w naturalny sposób korzystając z poradnictwa duchowego. Wielu z nich angażuje się np. w pracę zespołów charytatywnych Caritas. Pragną też wspierać umiejętnościami i możliwościami swoją parafię bądź działalność Kościoła. Wielu z nich traktuje to jako ekspiację za rozpad małżeństwa. Nie mają pretensji do Boga ani do Kościoła. Przez lata nabrali pokory i świadomości również własnych błędów. W przyjaznej atmosferze przyjmują w swoim domu kapłanów z wizytą duszpasterską. Rozumieją istotę Komunii eucharystycznej. Nie uzurpują do niej prawa. Zwierają się tylko, że czują za Komunią „tęsknotę i głód”²⁸. Uczestniczą w życiu parafii na ogólnych zasadach. Od ponad 30 lat w różnych stronach Polski rozwija się regularne duszpasterstwo związków niesakramentalnych. Ostatnio działania duszpasterskie bardzo mocno dopełnia Wspólnota Trudnych Małżeństw „Sychar”²⁹.

²⁸ M. Paciuszkiewicz, *Tęsknota i głód. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, Kraków 1993. Tytuł nawiązuje do *post communio* z 27 Niedzieli Zwykłej: „Wszchemogący Boże, spraw, aby udział w tym Sakramencie zaspokoił głód i pragnienie naszej duszy i przemienił nas w Chrystusa, którego przyjmujemy”.

²⁹ Zob.: Sychar, *Wspólnota Trudnych Małżeństw „Sychar”*, Kraków 2015; A. Jedna, *Ile jest warta twoja obrączka. Książka dla pragnących kochać mimo wszystko*, Kraków 2014; idem, *Sychar. Jak kochać nieślubne dzieci? Powroty z niesakramentalnych związków. Świadectwa*, Kraków 2015.

Prawda wyzwala

Równocześnie jednak o wiele liczniejsza grupa prezentuje postawę zupełnie przeciwną. Nie można powiedzieć, że zdystansowali się do Kościoła, gdyż oni niestety nigdy nie byli blisko Kościoła. Jak przed zawarciem sakramentu małżeństwa i po jego zawarciu nie uczestniczyli w niedzielnej Eucharystii, tak nie uczestniczą i teraz. Jak wcześniej nie szukali kontaktu z parafią czy w ogóle z duszpasterstwem, tak i teraz nie odpowiadają na różnego rodzaju zaproszenia czy duszpasterskie propozycje.

Szansą dla nich byłoby spojrzenie w prawdzie na siebie samych i na całą sytuację. Oni potrzebują nawrócenia. Muszą uświadomić sobie, że nie tylko oni mają problem, ale że oni stwarzają też problemy dla innych: dzieci i młodzież, narzeczeni, młodzi małżonkowie i małżonkowie ze stażem, którzy pochodzą z ich rodzin mają zupełnie inne podejście i zupełnie inne możliwości układania własnego życia w małżeństwie i rodzinie.

Nowe wyzwania duszpasterskie

Ani ludzi w powtórnych związkach, ani dzieci poranionych rozpadem małżeństwa ich rodziców nie można pozostawić samym sobie. Ich problemy to poważne i pilne wyzwania duszpasterskie. Takim wyzwaniem są młodzi, którzy chcą, ale nie potrafią kochać. Problemem jednak rodzi się stąd, że syn nie widział, jak jego ojciec kocha mamę; córka nie miała szansy zobaczyć, jak reaguje kochająca i kochana kobieta.

Wyzwaniem duszpasterskim są młodzi i małżonkowie, którym brak poczucia własnej wartości. Problem rodzi się jednak stąd, że córka nie doświadczyła ze strony ojca podziwu, wsparcia, miłości. Psychologia pokazuje, że porzucenie przez rodzica jest bardziej traumatycznym przeżyciem dla dziecka niż jego śmierć.

Wyzwaniem duszpasterskim są młodzi, którzy boją się trwałych zaangażowań. Problem jednak rodzi się stąd, że ich ojciec porzucił mamę, a dzieci musiały patrzeć, jak kocha inne dzieci, natomiast spotkania z nimi traktuje jak obowiązek: spóźnia się i przekłada terminy.

Wyzwaniem duszpasterskim jest przemoc w domu. Zarówno ta ukrywana w rodzinach, jak ta otwarta i brutalna.

Wyzwaniem duszpasterskim są związki po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego. Problem jednak rodzi się z tego, że dzisiaj żyjący w powtórnych związkach w wielu wypadkach jako dzieci byli świadkami kłótni przy okazji rozejścia ich rodziców. Potem – może nawet jako już młodzi małżonkowie – widzieli, jak

ich rodzice ułożyli sobie życie z innymi. Anty-świadectwo życia rozwodzących się i rozwiedzionych rodziców doprowadziło ich do zgubnego przekonania, że wierność i nierozzerwalność nie są bezwzględnie nienaruszalnymi wartościami.

Pozytywny przekaz o małżeństwie

Ważny jest pozytywny przekaz o małżeństwie. Tym bardziej że w przestrzeni publicznej nasila się przekaz lekceważący i negatywny. Tymczasem w dyskusji związanej z synodem małżeństwa sakramentalne, wierne oraz cała duchowość małżeńska, czy, jak kto woli, etos małżeństwa i rodziny są praktycznie nieobecne. Przede wszystkim mówi się o związkach poranionych i o nie się troszczy. Trzeba zachować proporcje. Zapytał mnie 14 października 2014 roku na Twitterze Rady KEP ds. Apostolstwa Świeckich pan Thomas Kycia, korespondent Radia Watykańskiego z Niemiec: „Jesteśmy *zwykłym* sakramentalnym małżeństwem. Kiedy synod zajmie się nami i naszymi wyzwaniem? Czy musimy stać się trudnym przypadkiem?”.

Jaki jest nasz przekaz o małżeństwie, ludzie oceniają sami, na podstawie całości naszych wypowiedzi. Powiedziała mi dojrzała wewnętrznie i aktywna w środkach społecznego przekazu kobieta, która za kilka tygodni zawrzeć miała sakrament małżeństwa: „Dla nas, którzy myślimy o małżeństwie jednym, wyłącznym i na zawsze, czymś bardzo smutnym i niepokojącym jest przesadnie pozytywne mówienie, w związku z synodem, o rozwiedzionych w powtórnych związkach”. Musimy mieć świadomość, że wbrew naszym intencjom wypowiedzi w duchu mentalności rozwodowej są negatywnym przekazem zarówno dla wchodzących w życie małżeńskie, jak i dla próbujących uratować swoje małżeństwo.

Przekaz pozytywny to nie znaczy przemilczający prawdę o grzechu i wyrządzanym złu. Apele o „życzliwość” dla żyjących w powtórnych związkach wypływają z troski pasterskiej o tych ludzi. Trzeba jednak dbać o bardziej precyzyjne ich formułowanie. Nie może tego typu wypowiedziom zabraknąć duszpasterskiej wyobraźni i realizmu. Po pierwsze, nie jest prawdą, że żyjący w powtórnych związkach spotykają się generalnie z nieżyczliwością. Jeżeli zaś tego typu związki są nieakceptowane społecznie albo jeśli rodzina i bliscy uświadamiają zainteresowanym – w imię odpowiedzialności za nich – moralne zło takich sytuacji, jest to godne pochwały apostołstwo świeckich.

Św. Jan Paweł II mówił w Fuldzie 17 listopada 1980 roku:

zdają się z tej słabości człowieka czynić pierwszą zasadę wszystkiego i ogłaszać ją jako prawo człowieka. Tymczasem Chrystus uczy nas, że człowiek ma przede

wszystkim prawo do swojej wielkości. Ma prawo do tego, co go przerasta (...). W tym objawia się potęga taski³⁰.

Następnego zaś dnia przestrzegał: „Ewangelia nie zawsze podoba się ludziom (...); nie wolno jej fałszować, by się ludziom przypodobać (...). Może się wydawać niekiedy twardą mową, a ten, kto ją głosi może stać się znakiem sprzeciwu”³¹.

Rodzina jako podmiot ewangelizacji

Papież Franciszek podkreśla, że ze względu na dzisiejsze uwarunkowania życia w małżeństwie i rodzinie – chociażby na bardzo liczne rodziny patchworkowe – trzeba zintensyfikować apostołstwo świeckich. Każda rodzina katolicka powinna być nie tylko „przedmiotem” ewangelizacji, ale równocześnie jej „podmiotem”. Należy zdecydowanie podkreślić, że nie chodzi tutaj o scedowanie na świeckich zadań pastoralnych powierzonych duchowieństwu, lecz o realną służbę Ewangelii całym życiem, zgodne z zasadą: „Nikt z nas nie żyje dla siebie i nikt nie umiera dla siebie. Jeżeli bowiem żyjemy – żyjemy dla Pana. Jeżeli zaś umieramy – umieramy dla Pana. I w życiu więc i w śmierci należymy do Pana” (Rz 14,7). Chodzi o to, aby żyć „specyficznym, świeckim powołaniem” (LG 38), „być w świecie” jak zaczyn czy jak dusza świata (LG 31), ale nie być „ze świata”, a w ten sposób nie tylko prowadzić „działalność ewangelizacyjną”, ale wnosić Ewangelię w taki sposób i tam, gdzie to realnie potrzebne.

Rodzina ewangelizuje poprzez samo swoje istnienie

Należy rozumieć i pamiętać – zarówno w przepowiadaniu, jak i przy organizacji życia duszpasterskiego – że „rodzina jest powołana, by prowadzić dzieło ewangelizacyjne w jej właściwy i oryginalny sposób, inaczej, niż ma to czynić pojedynczy wierny na mocy swego chrztu”. Ponieważ sakrament małżeństwa

nadaje specyficzny wymiar powołaniu chrzcielnemu (...), dlatego rodzina jest powołana, by ewangelizować poprzez samo swoje istnienie. Samo

³⁰ Jan Paweł II, *L'omelia per le associazioni di apostolato dei laici a Fulda, 18 XI 1980*, nr 4, [w:] *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III/2, Watykan 1980, s. 1317.

³¹ Jan Paweł II, *L'omelia per i sacerdoti e i seminaristi a Fulda, 17 XI 1980*, nr 8, [w:] *Insegnamenti...*, dz. cyt., s. 1285.

sedno jej zbawczej misji w świecie określają dwie fundamentalne wartości: miłość i życie. (...) Rodzina chrześcijańska jest zatem strukturą ewangelizującą *in acto*³².

Trzeba przypomnieć, że „w Kościele za pierwszy środek ewangelizowania należy uważać świadectwo życia prawdziwie chrześcijańskiego” (EN 41).

Świeccy „żyją w świecie, to znaczy pośród wszystkich razem i poszczególnych spraw i obowiązków świata, i w zwyczajnych warunkach życia rodzinnego i społecznego, z których niejako utkana jest ich egzystencja” (LG 31). W tym świecie prowadzą normalne życie, uczą się, pracują, utrzymują ze sobą różnorakie kontakty: przyjacielskie, społeczne, zawodowe, kulturalne itd. Sobór traktuje ich stan nie jako zwykły fakt, zewnętrzny i środowiskowy, ale jako rzeczywistość, która osiąga swój pełny sens w Jezusie Chrystusie (LG 48).

Nie muszą się oni wyrzekać swojego miejsca w świecie. (...) Chrzest bowiem nie odrywa świeckich od świata, lecz powierza im powołanie, które właśnie w świecie, wewnątrz świata, winno się urzeczywistnić (ChL 15);

tam ich Bóg powołuje, aby wykonując właściwe sobie zadania, kierowani duchem ewangelicznym *przyczyniali się do uświęcenia świata na kształt zaczynu, od wewnątrz niejako*, i w ten sposób przykładem zwłaszcza swego życia promieniując wiarą, nadzieją i miłością, ukazywali innym Chrystusa (LG 31).

Ten kierunek zaangażowania rodzin w ewangelizację jest obecny już od dawna w nauczaniu Kościoła, lecz niekoniecznie dostatecznie urzeczywistniany. Już dekret soborowy uświadamia, że „ani troski rodzinne, ani inne sprawy świeckie nie powinny pozostawać poza sferą ich życia duchowego” (AA 4). Synod poświęcony powołaniu i misji świeckich w Kościele zwraca natomiast uwagę, by nie klerykalizować świeckich, nie wysługiwać się nimi, ale umożliwiać im spełnianie „im właściwego” powołania:

Świecki charakter laikatu jest [bowiem] pojęciem o znaczeniu nie tylko socjologicznym, ale przede wszystkim teologicznym. Można go zrozumieć tylko w świetle stwórczego i odkupieńczego aktu Boga, który powierzył świat ludziom, aby uczestniczyli w dziele stworzenia, wyzwalałi je spod działania grzechu i by sami dążyli do świętości poprzez małżeństwo, wybór celibatu, życie rodzinne, zawodowe, a także wielorakie formy działalności społecznej (ChL 17).

³² Papińska Rada ds. Rodziny, *Rodzina a ludzka prokreacja*, dz. cyt., 28.

Ewangelizacja *ad intra* w rodzinie

W konsekwencji zwyczajne postawy – przeżywane z Bogiem i dla Boga – które składają się na życie rodzinne, adhortacja *Familiaris consortio* określa jako „sposoby ewangelizowania właściwe rodzinie”³³ oraz przedstawia ich podstawowe treści. Takiej wizji życia rodzinnego papież Franciszek poświęcił swoje katechezy środowowe, głoszone między nadzwyczajnym a zwyczajnym synodem o rodzinie³⁴.

Zgodnie z niezmiennym nauczaniem u podstaw zaangażowania w służbę Ewangelii leży troska o to, by własna rodzina była domowym Kościołem (LG 11; AA 11). Stąd też ustawiczne kształtowanie i podtrzymywanie atmosfery domu chrześcijańskiego jest rzeczywistym działaniem ewangelizacyjnym. Każdy człowiek powinien znaleźć w nim atmosferę pokoju, modlitwy, spokojnej radości i pokornego zawierzenia Bogu. Spoglądając na małżonków oraz na ich relacje z dziećmi i dziadkami, powinien za każdym razem zostać urzeczony pięknem rodziny chrześcijańskiej. Życie rodzinne powinno dodawać mocy i nadziei ludziom przeżywającym trudności rodzinne, a błądzących wzywać do nawrócenia³⁵.

Miłość małżeńska i rodzinna przeżywana z prostotą na co dzień (CT 36), „ustawiczne promieniowanie radością miłowania” (FC 52), a przede wszystkim uświęcanie rzeczywistości ziemskiej pośród codzienności są pierwszymi darami dla Kościoła i głównymi świadectwami wobec świata.

Trzeba też bardzo mocno podkreślić, że rodzice powinni czuć się rzeczywiście odpowiedzialni za wychowanie w wierze swoich dzieci. „Jeśli bowiem ktoś nie umie stanąć na czele własnego domu, jakże będzie się troszczył o Kościół Boży” (1 Tym 3,5). FC 53,54 głosi, że „posługa ewangelizacyjna rodziców chrześcijańskich jest swoista i nie do zastąpienia”: mają oni być dla nich pierwszymi zwiastunami i świadkami wiary (AA 30). Mają kłaść konieczne fundamenty, na których inni będą mogli budować. Chodzi o zwyczajne, ale bezcenne postawy: jak najczęstsze rozmowy z dziećmi o Bogu, aby wprowadzić je w świat wiary (obraz Boga, Rok liturgiczny, Pismo Święte), nauczanie nie tylko formuł, ale zażyłości z Bogiem, w którego obecności się żyje i którego spotyka się w sakramentach. Trzeba też uczyć dzieci przyjaźni ze świętymi oraz przygotowywać je do zadań apostołskich, od najmłodszych lat przyzwyczajając do wspomagania

³³ Tamże. Adhortacja w wielu miejscach używa tego określenia, a jej 50 numer nosi tytuł *Właściwe i specjalne zadania rodziny w Kościele* (łac.: *Familia christiana adigitur ut proprio singularique modo actuosas et conscias partes sustineat in Ecclesiae missione*, wł.: *Un compito ecclesiale proprio e originale*).

³⁴ Zob.: Franciszek, *Rodzina uratuje świat*, Gliwice 2016.

³⁵ Zob.: tamże, s. 38–70.

ubogich, odwiedzania chorych oraz myślenia o innych, a nie tylko o sobie. Wreszcie trzeba przygotować dzieci do szczęśliwego życia w małżeństwie. Aby ta ewangelizacja miała sens, należy pokazywać, że to, czego uczy się swoje dzieci, jest tym samym, czym żyje się na co dzień. Za św. papieżem Pawłem VI powtarzamy przecież: „Człowiek naszych czasów chętniej słucha świadków niż nauczycieli; a jeśli słucha nauczycieli, to dlatego, że są świadkami”³⁶.

Ewangelizacja *ad extra* w rodzinie

Adhortacja *Familiaris Consortio* zwraca równocześnie uwagę na właściwe rodzinie i tylko dla niej dostępne formy działalności misyjnej. Powinna ona mieć miejsce szczególnie wtedy

gdy któryś z członków rodziny nie wierzy lub nie praktykuje konsekwentnie. W tym przypadku inni członkowie rodziny – okazując mu szacunek, troskę i szczerą miłość, winni dawać mu żywe świadectwo ich wiary, które by go pobudziło i podtrzymało na drodze ku pełnemu przyłgnięciu do Chrystusa Zbawiciela (FC 54).

Zaangażowanie rodziny katolickiej w ewangelizację polega też na tym, że usiłuje ona być „znakiem dla rodzin, które jeszcze nie wierzą, i dla tych rodzin chrześcijańskich, które już nie żyją konsekwentnie wedle otrzymanej wiary” (LG 35, AA 11).

Szeroko opisuje to dekret Soboru Watykańskiego II poświęcony apostołstwu świeckich:

Apostolstwo w środowisku społecznym, a mianowicie staranie się o kształtowanie w duchu chrześcijańskim sposobu myślenia i obyczajów, praw oraz ustroju własnej społeczności, jest tak dalece zadaniem i obowiązkiem świeckich, że inni nigdy nie potrafią go należycie wypełnić (...). Tutaj uzupełniają świadectwo życia świadectwem słowa. Tutaj, w środowisku pracy czy zawodu, studiów czy miejsca zamieszkania, rozrywki czy spotkań towarzyskich, mają odpowiedniejszą sposobność wspomaganie braci. To posłannictwo Kościoła w świecie wypełniają świeccy przede wszystkim przez zgodność życia z wiarą, dzięki czemu stają się światłością świata; przez swoją rzetelność w każdym zajęciu, dzięki której pociągają wszystkich do umiłowania prawdy i dobra, a wreszcie do Chrystusa i Kościoła; przez miłość braterską, dzięki której biorą udział w życiu, pracach,

³⁶ Paweł VI, *Przemówienie do członków „Concilium de Laicis”*, 2 X 1974.

cierpieniach i dążeniach swych braci, powoli i niepostrzeżenie przygotowują serca wszystkich na działanie łaski zbawczej; przez ową pełną świadomość swojej roli w budowaniu społeczeństwa, dzięki której z chrześcijańską wielkodusznością starają się wypełniać swoje czynności domowe, społeczne i zawodowe. Tą drogą ich sposób postępowania przenika powoli środowisko, w którym żyją i pracują. To apostołstwo winno obejmować wszystkich ludzi danego środowiska i nie pomijać żadnego dobra duchowego czy doczesnego, które da się osiągnąć. Prawdziwi jednak apostołowie, nie zadawalając się tylko samą tą działalnością, usiłują głosić Chrystusa bliźnim także i słowem. Wielu bowiem ludzi może usłyszeć Ewangelię i poznać Chrystusa jedynie za pośrednictwem bliskich im osób świeckich (AA 13).

Nie powinno się zapominać o tym, że [scharakteryzowana powyżej] postęga, którą małżonkowie i rodzice chrześcijańscy wypełniają na rzecz Ewangelii, jest zasadniczą postugą kościelną, czyli o tym, że wchodzi ona w kontekst całego Kościoła jako wspólnoty ewangelizowanej i ewangelizującej (FC 53).

Oczywiście rodzina ma obowiązek czynić to przy poszanowaniu swojej tożsamości, czyli nie zaniedbując podstawowego powołania, aby być żoną, mężem, dziećmi czy dziadkami. Nie wystarczy powiedzieć „Korban, to znaczy darem złożonym w ofierze jest to, co miało być ode mnie wsparciem dla ciebie” (zob.: Mk 7,11). Ewangelizacja, która odwoziłaby od życia rodzinnego, jest niedopuszczalna. Ewangelizujemy przecież po to, aby życie rodzinne przeпоić Ewangelią.

Podsumowanie

Sytuacja współczesnej rodziny uległa radykalnym przemianom. Nie zmienił się jednak i nie zmieni zamysł Boży wobec małżeństwa i rodziny. Wymogiem ewangelizacji we współczesnych uwarunkowaniach jest więc to, co w czasach Soboru Watykańskiego II nazywano *aggiornamento*. Trzeba odwieczne i niezienne treści wyrażać współczesnym językiem. Oceniając realistycznie zachodzące zmiany, trzeba dążyć do tego, by życie rodzinne kształtować w perspektywie wiary, a zatem w kluczu sakramentalnym i eucharystycznym. Równocześnie trzeba zgłębiać prawdę teologiczną o relacjach w ciele oraz tłumaczyć sens życia sakramentalnego w małżeństwie. Jak widać, zadania są odwieczne i niezienne. Trzeba tylko szukać języka, który wypowie je w sposób zrozumiały dla ludzi uwarunkowanych współczesnością.

Bibliografia

- Antonelli E., *Crisi del Matrimonio & Eucharistia*, Milano 2015.
- Antonelli E., *Per vivere l'Amoris laetitia*, Milano 2016.
- Barbarin P., *L'Evangile du mariage. Inauguration de l'Année académique de l'Institut Jean-Paul II, Rome, 28 octobre 2014*, <https://fr.zenit.org/articles/l-evangile-du-mariage-par-le-card-barbarin/> [dostęp: 8.12.2014].
- Benedykt XVI, *List o przyczynach kryzysu Kościoła*, Kraków 2019.
- Benedykt XVI, *Nelle reazioni al mio testo Dio non appare affatto*, www.tempi.it/benedetto-xvi-nelle-reazioni-al-mio-testo-dio-non-appare-affatto/ [dostęp: 27.08.2019].
- Caffarra C., *Scritti su Etica, Famiglia e Vita*, Siena 2019.
- Dizionario su sesso, amore e fecondità*, J. Noriega (red.), Siena 2019.
- Dulles A., *Blask wiary. Wizja teologiczna Jana Pawła II*, Kraków 2003.
- Echivard N., *Femme qui-es-tu?*, Lyon 1987.
- Franciszek, *Gdzie zaczyna się nieba*, Anioł Pański 16 VIII 2015, „L'Osservatore Romano” wersja polska, 9 (2015), s. 37.
- Franciszek, *Znaczenie „Chleba życia”*, Anioł Pański 9 VIII 2015, „L'Osservatore Romano” wersja polska, 9 (2015), s. 35.
- Franciszek, *Rodzina uratuje świat*, Gliwice 2016.
- Gałuszka P., *Karol Wojtyła i Humanae vitae* Warszawa 2018.
- Granados J., *Eucaristia e divorzio: cambia la dottrina?*, Siena 2015.
- Granados J., *Una sola carne in un solo spirito. Teologia del matrimonio*, Siena 2014.
- Grygiel S., *Il „principio” che è per sempre. L'incontro, l'amore, il sacramento del matrimonio*, Siena 2015.
- Grygiel S., *Na ścieżkach prawdy. Rozmawiając z Janem Pawłem II*, Poznań 2013.
- Grygiel S., *Od początku – na zawsze. Miłujmy prawdę małżeństwa*, Poznań 2015.
- Jan Paweł II, *L'omelia per i sacerdoti e i seminaristi a Fulda, 17 XI 1980*, nr 8, [w:] *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* III/2, Watykan 1980, s. 1285.
- Jan Paweł II, *L'omelia per le associazioni di apostolato dei laici a Fulda, 18 XI 1980*, nr 4, [w:] *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III/2, Watykan 1980, s. 1317.
- Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis*, Watykan 1987.
- Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, Watykan 1999.
- Jedna A., *Ile jest warta twoja obrączka. Książka dla pragnących kochać mimo wszystko*, Kraków 2014.
- Kasper W., *Il matrimonio cristiano*, Brescia 2014.
- Kongregacja Nauki Wiary, *List o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie*.
- Lubowicki K., *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2005.
- Melina L., *Conversione pastorale per famiglia: sì, ma quale? Contributo del Pontificio Istituto Giovanni Paolo II al Sinodo*, Siena 2015.
- Melina L., *I primi anni di matrimonio. La sfida pastorale di un periodo bello e difficile*, Siena 2014.
- Melina L., *La soggettività morale del corpo (VS 48)*, Siena 2012.
- Melina L., *Miłować ludzką miłość. Dziedzictwo myśli Jana Pawła II o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 2010.
- Melina L., *Quale pastorale familiare dopo Amoris laetitia*, Siena 2016.

- Melina L., *Wyzwania Amoris laetitia dla teologa moralisty*, „Teologia i Moralność” 13 (2018), nr 1 (23).
- Merecki J., *Persona e famiglia. L'eredità di San Giovanni Paolo II nel dibattito attuale*, Siena 2016.
- Muizon E. de, *Un corps pour se donner. Aimer en vérité selon saint Jean-Paul II*, Tours 2018.
- Müller G., *Chrystus jest zawsze nowoczesny*, Łomża 2018.
- Müller G., *La speranza della famiglia*, Milano 2014.
- Müller G., *Nadzieja rodziny*, Kraków 2014.
- Müller G., *Rodzina nadzieją Kościoła – Kościół nadzieją rodziny*, [w:] *Ewangelia małżeństwa i rodziny*, Toruń 2015, s. 13–25.
- Ouellet M., *Divine ressemblance. Le mariage et la famille dans la mission de l'Eglise*, Quebec 2006.
- Ouellet M., *Mistero e Sacramento dell'Amore. Teologia del matrimonio e della famiglia per la nuova evangelizzazione*, Siena 2017.
- Paciuszkiewicz M., *Tęsknota i głód. O ludziach żyjących w związkach niesakramentalnych*, Kraków 1993.
- Papieska Rada ds. Rodziny, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, Wrocław 2000.
- Papieska Rada ds. Rodziny, *Rodzina a ludzka prokreacja*, Warszawa 2008.
- Paweł VI, *Discours à l'Organisation des Nations Unies à l'occasion du 20ème anniversaire de l'organisation*, 4 X 1965.
- Paweł VI, *Populorum progressio*, Watykan 1967.
- Paweł VI, *Przemówienie do członków Concilium de Laicis*, 2 X 1974.
- Paweł VI, *Przemówienie podczas ostatniej sesji publicznej Soboru Watykańskiego II*, 7 XII 1965: *Il valore religioso del Concilio*.
- Pressebericht des Vorsitzenden der Deutschen Bischofskonferenz, Kardinal Reinhard Marx, anlässlich der Pressekonferenz zum Abschluss der Frühjahrs-Vollversammlung der Deutschen Bischofskonferenz in Hildesheim am 26. Februar 2015: 7. Bischofssynode in Rom im Oktober 2015*.
- Perez-Soba J., *La pastorale familiare. Tra programmazioni pastorali e generazione di una vita*, Siena 2013.
- Perez-Soba J., *Misericordia, verità pastorale*, Siena 2014.
- Perez-Soba J., *Sapere portare il vino migliore. Strade di pastorale familiare*, Siena 2014.
- Pinton D., *Il sacramento del Matrimonio. Patto d'amore verso la Santità*, Bodoglie 2010.
- Ruth Institute Releases Study on the Role of "Sexual Orientation" in the Catholic Clerical Sex Abuse Scandal*, <http://www.ruthinstitute.org/receding-waves-background> [dostęp: 10.05.2020].
- Sarmiento A., *Enchiridion Familiae*, Navarra 2004. Wersja elektroniczna: <http://www.enchiridionfamiliae.com/index.php> [dostęp: 10.05.2020].
- Sarmiento A., *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny*, Kraków 2002.
- Schumacher M.M., *Kobiety w Chrystusie. W stronę nowego feminizmu*, Warszawa 2008.
- Scola A., *Il mistero nuziale. 1. Uomo-Donna*, Mursia 1998.
- Scola A., *Il mistero nuziale. 2. Matrimonio-Famiglia*, Mursia 2000.
- Scola A., *Il mistero nuziale. Uomo-Donna. Matrimonio-Famiglia*, Venezia 2014.
- Semen I., *La sexualité selon Jean Paul II*, Paryż 2004.
- Semen I., *La spiritualité conjugale selon Jean-Paul II*, Paryż 2010.

- Sinodo dei Vescovi. XIV Assemblea Generale Ordinaria, *La vocazione e la missione della famiglia nella Chiesa e nel mondo contemporaneo. Lineamenta*, Domande per la recezione e l'approfondimento della Relatio Synodi, www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20141209_lineamenta-xiv-assembly_it.html [dostęp: 10.05.2020].
- Sinodo del Vescovi. III Assemblea Generale Straordinaria, *Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione. Instrumentum Laboris*, Milano 2014.
- Skrzypczak R., *Wiara i seks. Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie*, Kraków 2015.
- Stefanek S., *We wszystkim Chrystus*, Łomża 2015.
- Sychar, *Sychar. Jak kochać nieślubne dzieci? Powroty z niesakramentalnych związków. Świadectwa*, Kraków 2015.
- Sychar, *Wspólnota Trudnych Małżeństw „Sychar”*, Kraków 2015.

KAZIMIERZ LUBOWICKI (REV. PROF. DR HAB.) – kierownik Katedry Teologii Małżeństwa i Rodziny PWT we Wrocławiu, założyciel i duszpasterz Wspólnoty Rodzin Katolickich „Umiłowany i umiłowana” (1992), sekretarz Rady Konferencji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Świeckich (od 2012). Ekspert KEP podczas synodu o małżeństwie i rodzinie (2015). Recenzent dorobku naukowego kard. Müllera, prefekta Kongregacji Nauki Wiary, w postępowaniu o nadanie mu doktoratu *honoris causa* przez PWT we Wrocławiu. Absolwent teologii duchowości na Teresianum w Rzymie (1985–1990). Autor rozprawy habilitacyjnej *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II* (2005) oraz książki profesorskiej *Elementy duchowości w liturgicznych obrzędach sakramentu małżeństwa w Kościele Zachodnim* (2012).